

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ СИТУАТИВНОГО НАВЧАННЯ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

У статті проаналізовано обґрунтування та шляхи використання методу ситуативного навчання у викладанні курсу «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», розглянуто різні види роботи з урахуванням вказаного методу, принципи підбору матеріалу. Визначено, що розвиток комунікативної компетенції відбувається відповідно до здатності студентів навчатися, їх предметних знань та попереднього досвіду, і здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного з навчанням і спеціалізацією. Обґрунтовано перегляд методики викладання з урахуванням комунікативно-ситуативного підходу.

Ключові слова: комунікативна ситуація, комунікативна компетенція, ситуативний підхід, метод ситуативного навчання.

Постановка проблеми. Аналіз сучасних досліджень з проблем ефективного використання методу ситуативного навчання у викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням свідчить про недостатнє розкриття питань, пов'язаних зі специфікою використання цього методу у викладанні іноземної мови у немовному ВНЗ. Обмежена кількість годин, яка відводиться на вивчення іноземної мови в немовному ВНЗ, породжує необхідність розвивати такі методи навчання, які дозволили б досягти достатньо високого рівня знань студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ефективного використання ситуативного навчання у викладанні іноземної мови присвячені наукові розробки таких учених, як Л. В. Галаєвська, Г.М. Махутова, С.П. Микитченко, Р.П. Мільруд, Є.І. Пассов, Е. Н. Сунцова [1; 2; 3; 4]. Однак дотепер не існує спеціальних праць, присвячених використанню ситуативного навчання у викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням студентам туристичного профілю як чинника, що сприяє ефективності навчання англійської мови в немовному ВНЗ.

Постановка завдання. Мета даної роботи – охарактеризувати доцільність та шляхи використання методу ситуативного навчання у викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням студентам напряму підготовки «Туризм» та «Готельно-ресторанна справа».

Викладення основного матеріалу дослідження. Модернізація системи вищої освіти України зумовлена необхідністю інтеграції у європейське освітянське співтовариство та підвищення конкурентоспроможності дипломованих українських спеціалістів на європейському ринку праці. Це передбачає не лише високий ступінь фахової підготовки студентів, але й оволодіння іноземними мовами на рівні, достатньому для ефективного спілкування відповідно до комунікативних потреб.

Зміст програми дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» для студентів напрямів підготовки «Туризм» та «Готельно-ресторанна справа» спрямований на формування професійної комунікативної компетенції, яка розглядається як мовна поведінка, що є специфічною для академічного і професійного середовища. Мовна поведінка вимагає набуття лінгвістичної компетенції (мовленнєвих умінь та мовних знань), соціолінгвістичної та прагматичної компетенції, що є необхідним для виконання завдань, пов'язаних з навчанням та роботою. Розвиток комунікативної компетенції відбувається відповідно до здатності студентів навчатися, їх предметних знань та попереднього досвіду, і здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного з навчанням і спеціалізацією.

Основою комунікативно-ситуативного навчання є навчальна ситуація. Послугуємося визначенням поняття «комунікативна ситуація», запропонованим В. Л. Скалкіним: комунікативна ситуація – це динамічна система взаємодіючих конкретних факторів об'єктивного і суб'єктивного плану, які залучають людину до мовленнєвої комунікації та визначають її мовленнєву поведінку в межах одного акту спілкування. Необхідними та достатніми компонентами комунікативної ситуації вчений вважає такі: обставини, в яких відбувається комунікація; стосунки між комунікантами; мовленнєві наміри; реалізація даного комунікативного акту [5, с. 44].

Найважливішим у процесі вивчення іноземної мови є формування у студентів умінь спілкуватися іноземною мовою. Успіхи в оволодінні предметом студенти пов'язують перш за все з умінням висловлюватися іноземною мовою.

Заняття слід починати з налаштування та переключення студентів на мовленнєвій

діяльність іноземною мовою. Доречно використовувати на занятті реальні комунікативні ситуації, які і створюють мовне середовище. Темати для обговорення мають бути події та речі, дотичні до майбутньої професійної діяльності студентів, оскільки вони мають викликати справжній інтерес, можливо, навіть спровокувати дискусію, але водночас відбувається й актуалізація тематичного лексичного матеріалу (наприклад, можна поговорити про останні новинки в галузі готельно-ресторанного господарства, нове кулінарне шоу, популярні в цьому сезоні туристичні напрямки, нещодавно відвідану туристичну виставку тощо). Мовні ситуації, в яких опиняються студенти, спонукають їх до висловлювання, викликають потребу в спілкуванні. Результатів можна досягти лише за умов регулярного використання такого виду роботи, коли вона стає звичною для студентів. Окрім того, що ситуації створюють мовне середовище на занятті, вони також відтворюють умови, близькі до таких, за яких відбувається спілкування у реальному житті.

До методів ситуативного навчання належить також метод вирішення завдань (problem-solving method), сутність якого полягає в тому, що студентам пропонують завдання проблемного характеру, способи виконання яких їм невідомі або відомі частково [6, с. 232]. Студенти мають знайти свій спосіб вирішення завдання, використовуючи ті знання та вміння, які вони вже мають. Вирішення проблемного завдання не лише забезпечує оволодіння новими знаннями, але й формує навичку прийняття рішень, сприяє розвитку творчих здібностей студентів.

Деякі методисти виділяють також метод постановки завдань (Task-Based Instruction (TBI) або Task-based teaching). Дж.Віліс виділяє шість типів завдань як основу для TBI [9, с. 5]:

1. Складання списків (наприклад, студенти можуть скласти список речей, які вони візьмуть із собою у круїз).
2. Сортування та впорядкування (наприклад, студенти працюють в парах і складають пам'ятку туриста).
3. Порівняння. (Студенти порівнюють два різних готеля або ресторана).
4. Вирішення завдань. Студенти читають дрес-код компанії та вирішують, що можна одягти на співбесіду
5. Використання особистого досвіду. Студенти обговорюють свою реакцію на якусь конфліктну ситуацію, пропонуючи власні шляхи вирішення конфлікту.
6. Творчі завдання. Студенти складають бізнес-план або рекламу власного готелю або ресторану.

Застосування методу ситуативного навчання на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням передбачає:

- моделювання комунікативних ситуацій, які максимально наближені до реальних (наприклад, проходження митниці в аеропорту, бронювання номеру в готелі, здійснення замовлення офіціанту, оформлення туристичної подорожі в туристичному агентстві тощо);
- широке використання різноманітних автентичних матеріалів (реальних, які не передбачають використання у вивченні мови) – статей із журналів, рекламної продукції, телепередач, фільмів тощо;
- активне використання групової роботи та роботи в парах (складання діалогів, сумісне виконання вправ, рольові ігри, проекти і т.д.);
- ознайомлення з історією та культурою країн, мова яких вивчається (з цією метою до навчального плану введено дисципліну «Лінгвокраїнознавство в туристичному бізнесі»);
- ведення спілкування переважно іноземною мовою, використання рідної мови допускається лише у поясненні складних граматичних явищ або понять, відсутніх у рідній мові.

Роль викладача полягає у спрямуванні діяльності студентів у потрібному напрямку та наданні допомоги, створенні умов для спілкування та його полегшення. Передання знань та виправлення помилок є другорядним завданням.

Важливим фактором забезпечення комунікативної мотивації є рольова гра. Вона стимулює зацікавленість в англomовному спілкуванні, розширює його предметний зміст, надає студентам можливість виходити за межі свого контексту діяльності, дозволяє випередити майбутній особистий досвід студентів шляхом програвання реальних професійних ситуацій, ролей людей різних професій (турагента, офіціанта, працівника ресепшену, менеджера, гід-екскурсовода).

Студенти досліджують безпосередній контекст ситуації, опрацьовуючи текст професійного спрямування, який підбирають з урахуванням мети навчальної дисципліни та потреб студентів. Вивчення тексту передбачає:

- накопичення знань з теми тексту професійного спрямування та знань соціальної діяльності, в якій цей текст може бути використаний, наприклад, співбесіда щодо влаштування на

роботу, робота з клієнтами в туристичному агентстві тощо;

- розуміння ролей та стосунків людей, які використовують текст, як ці стосунки встановлюються та підтримуються, наприклад, стосунки між кандидатом на посаду та потенційним роботодавцем;

- розуміння вибору потрібного способу (каналу) комунікації, наприклад, використання телефону, електронної пошти, особистої бесіди з працівником готелю чи відділу кадрів тощо.

У вивченні іноземної мови за професійним спрямуванням доцільно послуговуватися також компетентнісним підходом (Competency-Based Approach або CBA), який часто використовується у програмах, сфокусованих на особливих мовних потребах студентів. У такому випадку увага спрямовується не просто на вивчення мови, а на особливі мовні навички, потрібні для функціонування в особливому (професійному) контексті. У плануванні заняття точкою відліку стає визначення завдань, які студенти повинні виконати в певному професійному середовищі (наприклад, у ролі працівника ресепшену, офіціанта, гіда-екскурсовода тощо) і вимоги до знань для виконання цих завдань. Визначення мовної компетенції, необхідної для успішного виконання завдань, є основою для планування заняття. Наприклад, у вивченні теми «Влаштування на роботу», можна виділити наступні завдання:

- студент має вибрати потрібну роботу, вивчаючи прості рекламні оголошення в газеті або Internet;

- студент може описати особистий професійний досвід та навички;

- студент вміє заповнювати просту анкету з/без допомоги викладача;

- студент може скласти резюме;

- студент має вміти читати та розуміти посадові інструкції, інструкції з техніки безпеки, правила поведінки персоналу;

- студент повинен вміти вести діалог з потенційним роботодавцем щодо умов роботи, уточнення робочих обов'язків;

- студент повинен вміти вести діалог з майбутніми колегами (розпитати про службові інструкції, умови роботи та оплати праці тощо).

Викладач повинен підбирати та розробляти навчальний матеріал, який відповідає формуванню необхідної компетенції.

Вивчення іноземної мови в умовах проблемного навчання передбачає не лише навчання мовленнєвій діяльності, але і розвиток творчих комунікативних здібностей студентів, що здійснюється через спілкування у вирішенні проблем. Вирішення комунікативної проблемної ситуації повинно відбуватися у формі вирішення ланцюга проблемних завдань, виведених одне з одного. При цьому кожна «ланка» ланцюга може складатися з монологу, діалогу, політологу, реалізація яких сприяє розвитку індивідуального, діалогового та групового мислення [2].

Види навчальної діяльності, які роблять її комунікативною, включають змістовну комунікацію, інформаційні лакуни, ситуації вибору та зворотній зв'язок. Змістовна комунікація передбачає наявність певної мети для студентів, щоб спілкуватися іноземною мовою, інформаційна лакуна означає, що один із співрозмовників володіє частиною інформації, якою не володіє інший. Ситуація вибору означає, що комунікант має вибір способу спілкування. Зворотній зв'язок передбачає, що комунікант отримує якусь відповідь на підтвердження успішності/неуспішності своєї комунікації.

Важливим аспектом ситуативного навчання є поняття інформаційної лакуни (information gap). Це пов'язано з тим, що за умов реальної комунікації люди зазвичай спілкуються для того, щоб отримати інформацією, якою вони не володіють (заповнити інформаційну лакуну). Створення реальної комунікативної ситуації на занятті можливе, якщо студенти не просто виконують вправи, а використовують свої лінгвістичні та комунікативні ресурси для отримання необхідної інформації. Щоб виконати завдання, студенти залучають свій активний вокабуляр, граматичні знання, різні комунікативні стратегії.

Як приклади використання вправ на інформаційні лакуни у ситуативному навчанні можна навести такі:

- групова робота або робота в парах. кожен студент отримує певну частину інформації.

Студенти мають розпитати один одного з метою отримання інформації. Передбачається наявність чіткого контексту. (Наприклад, студенти отримують різну інформацію про устаткування готелю і повинні визначити його тип, або на основі складових екскурсійної програми туру мають здогадатися про назву країни);

- написання листів (наприклад, діловий лист-запит з метою отримання певної інформації

або лист-відповідь на скаргу клієнта);

- аудіювання (після прослуховування тексту, під час якого робляться нотатки, студенти мають дати відповіді на запитання, підставити необхідні слова у речення або написати переказ);

- студенти діляться на пари. Викладач роздає два набори малюнків. На одному малюнку зображений номер готелю. На іншому малюнку той самий номер, але з деякими відмінностями в устаткуванні. Студенти мають розпитати один одного, чим відрізняються малюнки;

- рольова гра. Одному студенту надається інформація для ролі клерка в касі аеропорту, розклад авіарейсів, ціни на авіаквитки тощо. Інші звертаються до нього з метою отримання необхідної інформації, граючи ролі пасажирів на різні напрямки.

Комунікативна компетенція передбачає також наявність лінгвістичної, соціолінгвістичної, прагматичної, стратегічної компетенції. Ситуативне навчання повинно враховувати цю багатовимірність природи мови.

Слід звернути увагу також і на доцільність використання на занятті одно- та двомовних словників. Коли студенти користуються тлумачними англійськими словниками, вони часто за браком лексичного запасу не можуть зрозуміти значення слова. Вони часто змушені шукати нові слова, щоб зрозуміти визначення того слова, значення якого їм потрібно. Цей процес, на нашу думку, не можна назвати ефективним, оскільки слова, з якими вони знайомляться для розуміння визначень, виявляються поза контекстом і не запам'ятовуються. Використання двомовних словників дозволяє студентам зрозуміти смислове ядро слова, яке потім збагачується шляхом повторення та закріплення його на занятті.

Використання методу ситуативного навчання у викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням передбачає, що студентам потрібна іноземна мова для використання її в особливому професійному або навчальному середовищі. Отже, ефективнішим видається викладання професійно спрямованої мови та навчання комунікативних навичок, потрібних для виконання певних професійних ролей (працівника служби ресепшн, турагентства, менеджера ресторану тощо), ніж просто концентрація на вивченні мови. Це потребує аналізу матеріалу, який використовується для вивчення дисципліни — опитувань, інтерв'ю, ситуативного аналізу, аналізу мовних зразків, використовуваних у професійному контексті, для визначення того, які навички студентам потрібно набути для ефективної комунікації в особливому професійному або навчальному середовищі. Метою такого аналізу матеріалу є визначення особливих характеристик мови професійного спрямування, коли мовою послуговуються з професійною, радше ніж загальною метою. Такі характеристики можуть включати:

- підбір професійного лексичного матеріалу;

- підбір граматичного матеріалу;

- тематичні тексти за професійним спрямуванням;

- різні функції мови;

- потреба в особливих навичках (наприклад, знання психологічних основ ведення торгового діалогу).

Виділяють наступні принципи ситуативного навчання:

- навчання фокусується на реальних комунікативних ситуаціях;

- забезпечення можливостей для експериментування та апробації вивченого матеріалу;

- толерантне ставлення до помилок, оскільки вони є частиною процесу формування комунікативної компетенції;

- забезпечення можливостей для розвитку не лише точності, але й швидкості мовлення;

- поєднання навичок говоріння, читання та аудіювання так, як вони зустрічаються в реальному житті [8, с. 10].

Сучасні методичні підходи спираються на традиції комунікативного навчання іноземних мов та продовжують деякою мірою використовувати традиційні підходи. Відповідно, робота в аудиторії повинна включати наступні характеристики:

- комунікативна компетенція студентів повинна розвиватися, поєднуючи граматичні знання з комунікативними навичками. Граматика вивчається не ізольовано, але логічно є наслідком комунікативного завдання, виконання якого створює потребу вивчення якогось певного аспекту граматики. Студенти можуть виконати завдання, а потім дати характеристику використаних граматичних явищ;

- ситуативні завдання створюють потребу в комунікації, взаємодії, та обговорення, потребують таких видів навчальної діяльності як вирішення завдань, робота в парах, рольова гра.

- ситуативні завдання забезпечують можливості як для індуктивного, так і для

дедуктивного вивчення граматики;

– комунікативні ситуації створюють контекст, пов'язаний з професійною діяльністю та інтересами студентів;

– комунікативні ситуації дозволяють студентам персоналізувати навчання, застосовувати вивчений матеріал у житті;

– навчальні матеріали повинні складатися з автентичних текстів, стимулювати інтерес студентів, наводити функціональні мовні моделі.

Реальні ситуативні завдання відбивають використання мови у реальному житті. Наприклад, рольова гра, де студенти беруть участь у співбесіді при прийомі на роботу.

Комунікативна компетенція включає також вміння працювати з різними типами текстів, здатність використовувати різні типи усних та письмових текстів професійного спрямування у відповідному контексті.

Висновки. Отже, іноземна мова за професійним спрямуванням має задовольняти мовні потреби студентів у виконанні певних ролей у професійному середовищі.

Переосмислювання сутності програми вимагає перегляду методики викладання з урахуванням комунікативно-ситуативного підходу. Студенти вивчають мову у процесі комунікації, яка повинна бути професійно спрямована, що забезпечує краще вивчення мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Галаєвська Л. В.* Ситуативні завдання у формуванні культури спілкування на уроках української мови в старшій школі [Текст] / Л. В. Галаєвська // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2011 рік: наукове видання. – К., Ін-т педагогіки, 2012. – 376 с. – С. 146–147.

2. *Махутова Г. М.* Моделирование проблемных задач и проблемных ситуаций в обучении иностранным языкам / Г. М. Махутова, С. П. Микитченко // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 1; URL: www.science-education.ru/115-12118 (дата обращения: 04.06.2014).

3. *Мильруд Р. П.* Навыки и умения в обучении иноязычному говорению / Р. П. Мильруд // Иностранные языки в школе. – 1999. – № 1. – С. 23 – 27.

4. *Пассов Е. И.* Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению / Е. И. Пассов. – М.: Русский язык, 1989. – 276 с.

5. *Скалкин В. Л.* Основы обучения устной иноязычной речи / В. Л. Скалкин. – М.: Русский язык, 1981. – 248 с.

6. *Сунцова Е. Н.* Выбор методов обучения студентов неязыкового вуза иностранному языку в условиях ограниченности учебного времени [Текст] / Е. Н. Сунцова // Молодой ученый. – 2011. – № 1. – С. 232–234.

7. *Lee, James F.* Making communicative language teaching happen / James F. Lee, Bill Van Platten. – The McGraw-Hill, 2003. – 300 p.

8. *Richards, Jack C.* communicative Language Teaching today. – Cambridge University Press, 2006. – 52 p.

9. *Willis, Jane.* A Framework for Task-Based Learning / Jane Willis. – Harlow: Longman, 1996. – 160 p.

Е. Старинец

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА СИТУАТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

Резюме. В статье проанализированы обоснование и способы использования метода ситуативного обучения в преподавании курса «Иностранный язык (профессиональной направленности)», рассмотрены разные виды работы с учетом указанного метода, принципы подбора материала. Определено, что развитие коммуникативной компетенции происходит в соответствии со способностью студентов обучаться, их предметными знаниями и предыдущим опытом, и осуществляется в границах ситуативного контекста, связанного с обучением и специализацией. Обоснован пересмотр методики преподавания с учетом коммуникативно-ситуативного подхода.

Ключевые слова: коммуникативная ситуация, коммуникативная компетенция,

ситуативный подход, метод ситуативного обучения.

O. Starynets

USAGE OF METHOD OF SITUATIONAL STUDYING IN TEACHING THE COURSE OF PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE

***Summary.** The article gives the analysis of justification and ways of usage of method of situational studying in teaching the course «Professional foreign language», various types of activities and principles of choosing the materials are given. It is determined that the development of communicative competence occurs in accordance with the ability of students to learn, their knowledge of the subject and their previous experience and it's performed within the limits of situational context connected with teaching and specialization. The article gives grounds for the revision of teaching methods with the consideration of communicative-situational approach.*

***Keywords:** communicative situation, communicative competence, situational approach, method of situational studying*